

V posledních 10–15 letech přibýlo prací, které se zabývají různými aspekty vztahu žena–vzdělání. Nezmnožil však se jen počet knižních publikací s tímto námětem, ale došlo jak k rozšíření tematiky odborných prací o ty stránky, jež dříve nebyly v centru pozornosti, tak i k posunu zájmu o vzdělání žen v zemích tzv. třetího světa. Jestliže se na počátku šedesátých let většina prací zaměřených na situaci v průmyslově rozvinutých zemích zabývala především „základními“ tématy typu vzdělanost žen a její růst, pak tato orientace dnes dominuje v pracích, které se zabývají situací především v rozvojových zemích. Určité vyčerpání těchto témat v Evropě a v Severní Americe posunulo zájem sociologů studujícího vztah žena–vzdělání spíše ke studiu mikrosociálních souvislostí tohoto vztahu.

Uvedené posuny se promítly i do charakteru jednotlivých statí a do struktury recenzované publikace, jejímž hlavním záměrem bylo postihnout měnící se roli ženy jako subjektu i objektu procesu vzdělávání. V určité míře přispěly i k její nesourodosti, k tomu, že práce má mnohé rysy publikace sborníkového charakteru. Její příspěvky vycházejí z velmi různých teoretických, metodologických a ideových pozic.

Editorce šlo o to postihnout situaci žen v širokém spektru zemí s rozdílným kulturním a hospodářským vývojem, v zemích s vysokým stupněm analfabetismu, právě tak jako v zemích, v nichž vzdělanost je samozřejmým atributem člověka, v zemích se vzdělávacím systémem přísně sekularizovaným i v zemích, v nichž je proces vzdělávání těsně spjat s náboženstvím a náboženskou výchovou. Podařilo se jí tak sice shromáždit značné množství rozmanitých materiálů o řadě aspektů problematiky ženy a vzdělání, nicméně vytvoření uceleného obrazu či komparativní využití je ne snadné.

Úvodní, převážně teoretické statí, hodnotí rozmanité přístupy k vysvětlování rozdílů v sociálním postavení muže a ženy a z nich vyplývající nerovnosti v dosahované úrovni vzdělání – v minulosti i v současnosti. Analyzují i nástroje, jež udržování této nerovnosti zabezpečují.

Druhý okruh statí rozebírá na příkladu několika zemí, především tzv. třetího světa, legalizované možnosti přístupu žen ke vzdělání – všech stupňů, včetně základního – a konfrontuje je s možnostmi reálnými, s tím jak jsou zákonem garantované možnosti skutečně využívány a proč využívány nejsou. Pro člověka evropské kultury je zajímavá šíře a pestrost bariér, jež ženám brání získávat, byť jen elementární vzdělání. Vzhledem k tomu, že většina statí v tomto okruhu pracuje s informacemi vypovídajícími o ženách tzv. třetího světa, o společnostech fungujících na principech náboženství, analyzují jejich autoři vztah žena–vzdělání především z hlediska intervence náboženství a ozřejmují konkrétní příčiny a důsledky konfliktu mezi náboženstvím sankcionovanou rolí ženy a rolí, jež vychází z potřeb ekonomického rozvoje jednotlivých společností.

Další okruh prací, které se naopak zabývají situací žen především v evropských zemích, řeší téma nerovnosti šancí jako izolovaný jev – v rovině zúžené zaměřenosti žen pouze na některé linie vzdělávání. Zaměřenost žen na humanitní vzdělání, na profesní přípravu, která směřuje k výkonu zaměstnaneckých rolí tzv. tradičně ženských, je považována za hlavní překážku rozšíření vzdělávacích možností žen i za překážku k vstupu do mnoha zaměstnaneckých rolí. Do tohoto okruhu lze začlenit i ty statí, které vztah žena–vzdělání nahlízejí optikou podílu žen, které plní zaměstnanecké role s převahou řídicích činností. Rozbor situace v SSSR a několika zemích západní Evropy ilustruje nejenom možnosti získat vyšší vzdělání, ale i toto vzdělání uplatnit.

Snahou autorů jednotlivých statí je ilustrovat, analyzovat a vysvětlovat konflikt mezi vizí tradiční role ženy a rolí, jíž si nárokuje sociální, politický a ekonomický vývoj jednotlivých společností v Africe, Evropě či Asii. Je zdůrazněna i myšlenka, že ženu nelze studovat jen jako objekt vzdělávání, ale současně především vzhledem k jejímu plnění role matky, i jako subjekt vzdělávacího procesu.

Přes kritické připomínky, které je možno mít k ideovým východiskům, k různě úrovni jednotlivých kapitol a ke značné tematické a metodologické heterogenitě, je recenzovaná práce podnětná zejména množstvím shromážděných informací využitelných ať již jako dokumentační materiál nebo inspirace.

Eliška Freiová